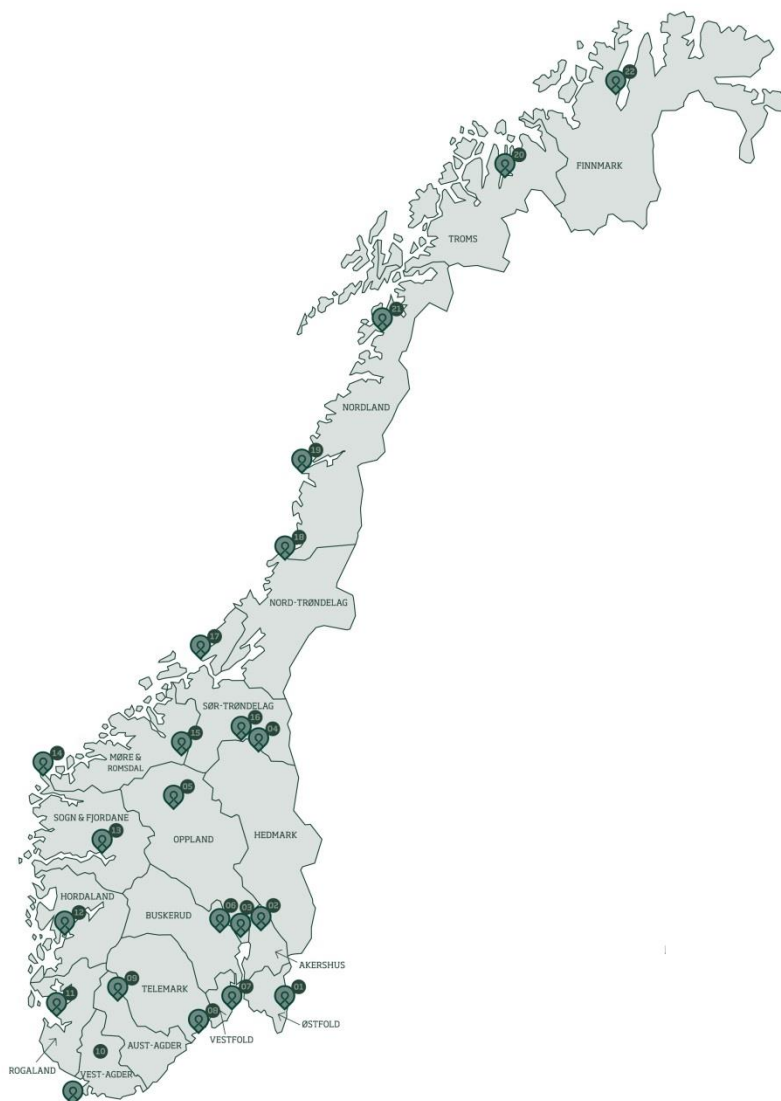

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Årsrapport 2014

MARS 2015

Rapport	Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Årsrapport 2014. Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet
Dato	09.03.2015
Ansvarlige	Lise Hatten, Knut Fossum, Ragnhild Hoel, Jostein Løvdal, Cecilie Askhaven og Per Guldbrand Solli
Bidragstere	Kari Stuberg, Turid Trötcher og Carl Erik Semb

Innhold

INNHold	3
1. ARBEIDET I DIREKTORATENE I 2014	5
GENERELT OM ARBEIDET I DIREKTORATENE	5
DAGSSAMLING FOR FORVALTNINGEN	5
NETTVERKSSAMLING	5
FORMIDLING	6
FOTODOKUMENTASJON OG REFOTOGRAFERING	6
OMRÅDER SOM FIKK SÆRSKILT OPPFØLGING I 2014.	7
2. TILTAK FOR IVARETAKELSE AV KULTURMINNER, BIOLOGISK MANGFOLD OG LANDSKAP I 2014	8
KULTURMINNER	8
BIOLOGISK MANGFOLD	9
LANDSKAPRELATERTE TILTAK.....	9
3. ORGANISERING OG SAMHANDLING	11
INTERESSE OG ENGASJEMENT FRA GRUNNEIERE/DRIVERE	11
KOMMUNENS MEDVIRKNING	11
FYLKESNIVÅETS ROLLE	12
ANDRE AKTØRER	12
4. EKSISTERENDE OG FRAMTIDIGE ”TRUSLER” FOR OMRÅDENE	13
5. UTADRETTET INFORMASJON	14
AKTIVITETER OG ARRANGEMENTER	14
<i>UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET</i> I MEDIA, PUBLIKASJONER OG ANNEN PROFILERING	14
FORMIDLING I FORBINDELSE MED REFOTOGRAFERING.....	15
FACEBOOK.....	15
KUNNSKAPSOVERFØRING OG ERFARINGSUTVEKSLING	15
6. NÆRINGSUTVIKLING	16
STATUS OG PERSPEKTIVER FOR NÆRINGSUTVIKLING/TILLEGGSAKTIVITETER.....	16
TEMA PÅ SAMLINGER.....	16
7. FORDELING AV MIDLER PÅ ULIKE FORMÅL I 2014	18
DRIFT OG ENGANGSKOSTNADER I 2014	18
FORDELING ULIKE TILTAKSKATEGORIER I 2014.....	18

Denne rapporten oppsummerer arbeidet med *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* ved årsskiftet 2014/2015. Kapittel 1 omhandler direktoratenes arbeid. Hovedtrekk fra fylkenes/områdenes årsrapportering 2014 er gjengitt i kapittel 2-6.

Rapporten gir også i år opplysninger om omfang av gjennomførte tiltak i områdene, organisering og samhandling, eksisterende og framtidige trusler for områdene, utadrettet informasjon og næringsutvikling i 2014. Det er som tidligere gjort en sammenstilling av aktivitetsnivå innenfor de ulike tiltakskategoriene kulturminner, biologisk mangfold og landskapsskjøtsel. I år er det også gitt en kort oppsummering av dominerende landbruksproduksjon i områdene.

Kapittel 7 omhandler fordeling av tildelte midler på ulike formål i 2014.

Dokumentet må ses i sammenheng med notat av 06.03.15, som viser hvordan midlene fra særskilt bevilgning 2015 over jordbruksoppjøret og KLDs budsjett til *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* ønskes fordelt mellom fylker/områder.

1. Arbeidet i direktoratene i 2014

Generelt om arbeidet i direktoratene

Samarbeidet mellom Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren (RA) og Miljødirektoratet er godt. Det er over tid utviklet gode og forutsigbare rutiner. Kontinuiteten i samarbeidet bidrar til en god prosess mot fylker, kommuner og grunneiere.

I 2014 har arbeidet som tidligere vært rapportering, fordeling av midler til områdene og tilrettelegging og oppfølging av arbeidet i fylkene. Nettverkssamlingen på Vest-Lista i august krevde mye arbeid, både lokalt, regionalt og sentralt. Slutføring av evalueringen, samt oppfølging etter denne, har vært sentralt i arbeidet i 2014. Flere av deltagerne i arbeidet med *Utvalgte kulturlandskap* har også hatt mye arbeid med den helhetlige gjennomgangen av miljøvirkemidlene i jordbrukspolitikken som har pågått høst/vinter 2014/15. Gjennomføring av profilering (skilting m.m.) som startet opp i 2014, har hatt behov for oppfølging i fjoråret. Her vil det også bli en del arbeid i året som kommer.

Direktoratene har hatt to møter med departementene, i tillegg til mange interne møter. Fortsatt går hovedtyngden av kontakten til fylkene mellom Landbruksdirektoratet og landbruksavdelingene i fylkene.

Det er arbeidet videre med å få på plass en god mal for rapportering for fylkene. Vi tilstreber å balansere behovet for informasjon med fornuftig og effektiv rapportering fra fylkene på en best mulig måte. I år er det noen færre spørsmål i den tekstlige rapporteringen fra fylkene. Malen for økonomisk rapportering og budsjettinnspill er ikke endret.

De gode historiene er viktige. I rapporteringen for 2014 ba vi fylkene gi en kort omtale av et vellykket prosjekt/tiltak fra hvert område. Dette materialet vil vi blant annet bruke som grunnlag for departementenes planlagte nettserie sommeren 2015.

Dagssamling for forvaltningen

Det ble gjennomført en dagssamling for forvaltningen 23. april, hos Miljødirektoratet i Trondheim. Temaer for møtet var kommunikasjon og profilering, tverrfaglig samarbeid, rapportering og evaluering, samt næringsutvikling i områdene. Samlingen i 2014 hadde en litt lavere deltagelse fra miljøvernavdelingene og regional kulturminneforvaltning enn i 2013. Av departementene deltok kun LMD. Faglagene var invitert, men deltok ikke.

[Link til referatet fra dagssamlingen](#)

Nettverkssamling

26.-28. august ble det arrangert nettverkssamling på Vest-Lista. I fantastisk august-vær ønsket arbeidsgruppa i Vest-Agder representanter for alle utvalgte kulturlandskap rundt i landet velkommen. I tillegg var lokal, regional og sentral forvaltning samt politisk ledelse fra begge departementer representert. For en fyldig oppsummering av nettverkssamlingen, viser vi til nyhetsbrevet fra høsten 2014.

[Link til nyhetsbrevet](#)

Formidling

Evalueringen av *Utvalgte kulturlandskap* ble publisert i Østlandsforsknings rapportserie (Bråtå og Leraald 2013).

Direktoratene utarbeidet en egen rapport med oppsummeringer og anbefalinger til departementene.

[Link til rapporten](#)

I 2014 er det gitt ut to nyhetsbrev, ett i juni og ett i november. Nyhetsbrevene sendes til alle grunneiere i de utvalgte kulturlandskapene og forvaltningen, enten på e-post eller med post. Nyhetsbrevene er i tillegg lagt ut på de tre direktoratenes hjemmesider.

Nyheter om aktuelle tema er lagt ut på www.utvalgtekulturlandskap.no. Utvalgte kulturlandskap har egen side på Facebook. Siden brukes noe som informasjonskanal. Vi oppfordrer grunneiere/drivere og forvaltningen til å bruke siden mer aktivt.

Direktoratenes arbeid med utarbeidelse av maler for skilting og profilering er i hovedsak avsluttet. Maler og profildokument er gjort tilgjengelig på Miljødirektoratets profilbank: [Maler for utvalgte kulturlandskap](#). I 2015 ønsker direktoratene å få utarbeidet en enkel mal for fylkenes nyhetsbrev og en enkel mal for bruk i Power Point. I forbindelse med Aust-Agders utvikling av en utstilling om *Utvalgte kulturlandskap* på Lista, bidro direktoratene med finansiering til utarbeidelse av et norgeskart med alle de utvalgte kulturlandskapene. Kartet finnes i profilbanken.

Direktoratene har kommunikasjon med de enkelte områdene i arbeidet med skilting i områdene. Det er nå satt opp skilt i Akershus og i Oslo. Nye problemstillinger avdekkes når profilene og skiltmalene skal tas i bruk. En av utfordringene som dukket opp i 2014, var spørsmål om skilting til *Utvalgte kulturlandskap* fra vei og utforming av navn/logo på veiskilt. Statens vegvesens tilbakemeldinger og erfaringer fra Buskerud viser at direktoratene må ta en sentral avklaring med Statens vegvesen vedrørende skilting.

Kostnadene for utarbeiding av de store skiltene anses av mange som for høy. Direktoratenes holdning og tilbakemelding til områdene om dette, er at vi oppfordrer områdene til å bruke skiltene slik de er foreslått i profilen. Det kan utarbeides andre produksjonsmetoder for skiltene, men vi ønsker at malen brukes som beskrevet i profilbanken. I flere områder finnes formidlingsprosjekter der andre enn utvalgte kulturlandskap delvis eller helt har interesser i formidlingen. Dette er f.eks. områder i nasjonalparker eller andre verneområder som berører utvalgte kulturlandskap, eller større turstiprosjekter. Direktoratene oppfordrer områdene til å finne lokale løsninger, men jobber også sentralt for å finne gode løsninger vi kan anbefale. Vi har eksempelvis anbefalt at logoen vår brukes på skilt med felles informasjon om et større område.

Fotodokumentasjon og refotografering

Gjennom oppdrag om fotodokumentasjon og refotografering har Oskar Pusmann fra Skog og landskap hittil besøkt 12 av de 22 områdene: Aust-Agder og Hordaland (2011), Møre og Romsdal og Hedmark (2012), Østfold, Nordland 1 og Troms (2013), Buskerud, Oppland, Rogaland, Oslo og Akershus (2014). Noe arbeid gjenstår i Oslo, Akershus og Buskerud. I tillegg er det gjort arbeid i egen regi, uavhengig av oppdraget, i Nord-Trøndelag (2010) og Telemark (2008/10/11). Fotograferingen er en god metode for å visualisere de endringer som skjer i landskapet. Den innebærer både

førstegangsfotografering og refotografering av eldre bilder. Bildene formidles gjennom lokale landskapsforedrag og foredrag for fylkesforvaltningen. Refotograferingen er et viktig verktøy for å øke kunnskap og bevissthet og stimulere til økt deltakelse, eierskap og engasjement både hos grunneiere/drivere, lokalbefolkning og i forvaltningen.

Om arbeidet blir vellykket er i stor grad avhengig av godt forarbeid i områdene. Dette har dessverre variert, og er grunnen til at Puschmann må komme tilbake en ny runde i noen områder. Bilder som viser situasjon før tiltak gjennomføres er svært viktig å samle inn på forhånd, for å kunne dokumentere resultater.

Områder som fikk særskilt oppfølging i 2014.

De aller fleste områdene melder tilbake om et sterkt engasjement både lokalt og regionalt. Likevel går det i noen områder fortsatt litt tregt, noen av disse ble nevnt i fjorårets rapport, og det vises til denne for en mer utfyllende orientering.

I Finnmark var det vinter/vår 2014 noe uro om kommunens deltagelse i *Utvalgte*-satsingen. Det var usikkerhet om statusen innebar formelt vern eller ikke. Det var behov for å invitere lokalbefolkning og presse for å forklare hva satsingen er og hvorfor Goarahat og Sandvikhalvøya er valgt ut. Landbruksdirektoratet deltok i mai på en befaringsreise i området og på et folkemøte. Nå er forvaltningsplanen ferdigstilt, lokal arbeidsgruppe på plass og arbeidet godt i gang.

Det har i løpet av 2014 kommet på plass nye koordinatorene for Sogn og Fjordane, Oslo og Akershus, Sør-Trøndelag og Telemark. I Østfold har Bøenseter fått nye eiere. Direktoratene har hatt kontakt med disse fylkene og vil følge opp videre i 2015.

Oppfølging udisponerte midler og utestående ansvar i 2014

Direktoratene har fulgt opp bruken av tildelte midler. Rapporter fra fagsystemet Saturn og rapportering fra fylkene med frist 1.6.2014 viste at fylkene følger opp med hensyn til rydding i ansvar og bruk av midler. Ansvaret ved årsskiftet 2015 ligger på et akseptabelt nivå. Tatt i betraktning at det her er snakk om mange investeringsprosjekter er ansvaret lavt. Per 31.12.2014 sto det i overkant av 17 mill kroner i utestående ansvar. Ved 23.2.2015 er dette ansvaret redusert til i overkant av 15 mill kroner. Dette viser at det er mange utbetalinger ved årsskiftet.

Udisponerte midler har også gått betydelig ned siste år. Pr 31.12.2013 var det kroner 2,9 mill som sto som udisponert. Pr 31.12.2014 sto det i underkant av kroner 600 000 som udisponerte. Mye av det som sto som udisponert var midler som var blitt inndratt på slutten av året. Midlene overføres og vil bli fordelt på nytt av fylkene i 2015.

2. Tiltak for ivaretagelse av kulturminner, biologisk mangfold og landskap i 2014

Områdenes landbruksproduksjon er grunnlaget for miljøtiltakene som gjennomføres i de utvalgte kulturlandskapene. I år har direktoratene laget en kort oppsummering av hva slags type landbruksproduksjon som finnes i områdene. Denne viser at den dominerende landbruksproduksjonen er melkeproduksjon og kjøttproduksjon på storfe og småfe, samt grasproduksjon til fôr og beite for sau og storfe. Flere av brukene i områdene har både melk- og kjøttproduksjon. 13 områder har melkeproduksjon og 14 områder har kjøttproduksjon innenfor det utvalgte området. I 18 områder er sauehold viktig. Tre områder rapporterer om at korn er en av de dominerende landbruksproduksjonene i området. Dette er Buskerud, Akershus og Østfold. Tre områder har innleide beitedyr som kulturlandskapspleiere (Oslo, Vestfold og Telemark). I to områder er det storskala seterdrift (Hedmark og Sør-Trøndelag). I noen områder er det noe frukt- og bærproduksjon. I mange områder er det også dyr utenfra området som beiter/leier areal.

Fra og med 2013 var opplysninger om gjennomførte tiltak for et utvalg miljøindikatorer en del av årsrapporteringen fra fylkene/områdene. Miljøindikatorene er spredt på temaene kulturminner, biologisk mangfold og landskapsrelaterte tiltak. Innen landskapsrelaterte tiltak inngår opplysninger om beiting.

Finnmark ferdigstilte forvaltningsplanen i 2014.

De fleste fylkene gir gode opplysninger om tall for de ulike miljøindikatorene, men et par fylker har bare oppgitt AT tiltak gjennomføres. Tallene er derfor minimumstall. Direktoratene mener det er behov for ytterligere fokus på og konkretisering av områdenes arbeid med miljømål og rapportering på disse, og vil jobbe med dette i 2015.

Kulturminner

I 2014 er det utarbeidet 8 nye planer, registreringer eller tilstandsvurderinger for kulturminnetiltak.

Tabell 1 viser antall tiltak det er jobbet med for et utvalg kulturminneindikatorer i 2014. Tiltakene er ikke nødvendigvis ferdigstilt, da f.eks. istandsetting av et hus kan ta lang tid. Tallene sier derfor først og fremst noe om aktivitetsnivået.

	Antall tiltak	Kommentar
Automatisk freda kulturminner	29	Gravhauger inngår i denne kategorien. Noen områder oppgir at de skjøtter «mange» uten å angi antall.
Steingjerder/skigarder	1272 løpemeter	
Bygninger	74	
Andre kulturminner	5	Eks gjerde av brakestaur i Hordaland

Tabell 1. Kulturminnetiltak i 2014

Biologisk mangfold

I 2014 er det utarbeidet 20 nye eller reviderte skjøtelsesplaner eller registreringer for biologisk mangfold.

Tabell 2 viser gjennomførte tiltak i 2014 for et utvalg biologisk mangfold-relaterte indikatorer. Tallene er minimumstall, da ikke alle fylkene har gitt tall.

	Areal tiltakene omfatter (daa)	Kommentar
Skjøtsel av de utvalgte naturtypene slåttemark og slåttemyr	570 daa	Slåttemark utgjør så godt som hele dette arealet
Restaurering av de utvalgte naturtypene slåttemark og slåttemyr	353 daa	Slåttemark utgjør så godt som hele dette arealet
Skjøtsel av kystlynghei	12 670 daa	I tillegg er 189 daa kystlynghei brent
Restaurering av kystlynghei	64 daa	
Tiltak i andre biologisk verdifulle arealer (istandsetting og skjøtsel)	28 950 daa	Hoveddelen av arealet er naturbeitemark og beiteskog, men også arealer som strandeng, sanddyner med mer inngår her.
Skjøtta styvingstrær	3	Tallet oppgir antall trær
Fjerning av fremmede arter	5 tiltak	Rynkerose, kjempespringfrø og sitkagran

Tabell 2. Biologisk mangfold-relaterte tiltak 2014

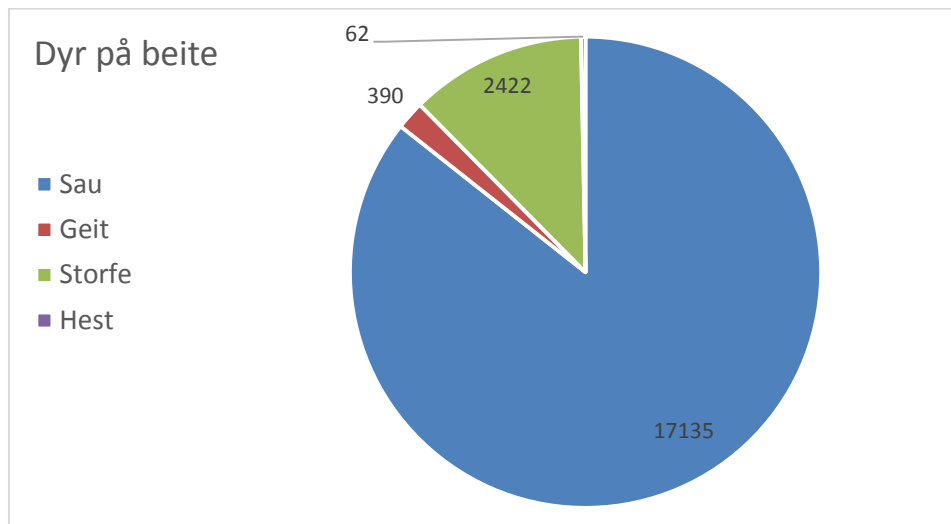
Landskapsrelaterte tiltak

Ulike former for ryddetiltak som ikke er direkte koblet til spesielt verdifulle biologiske eller kulturhistoriske forekomster er regnet hit, sammen med oversikt over antall beitedyr. Noe beiting av arealer som også anses som landskapsrelaterte tiltak, er valgt ført på biologisk mangfold-retta tiltak i avsnittet ovenfor.

Det er gjennomført tiltak på til sammen 2300 daa. Dette omfatter mange ulike arealtyper. Målet med ryddingen kan være svært ulikt, fra rydding langs stier og veier for bedre utsikt og fremkommelighet til rydding av beiter og av landskapsestetiske hensyn.

Det er gjennomført ryddetiltak langs mer enn 45 km med stier og veier. I tillegg kommer 8 ryddeaksjoner mot søppel. Innenfor de utvalgte kulturlandskapene er 44 setre i drift.

I de utvalgte områdene er det til sammen minst 20 000 dyr på beite. Det reelle tallet er noe høyere, da to områder med beitedyr kun har oppgitt antall voksne sau, ikke lam. Figuren nedenfor viser fordelingen av antall på ulike dyreslag. Både storfe, småfe og rein beiter i de utvalgte områdene. Vi har ikke opplysninger om tall for rein på beite.

Figur 1: Fordeling av antall beitedyr på ulike dyreslag 2014

3. Organisering og samhandling

Forvaltningen av områdene skal ha lokal forankring og være basert på frivillige, privatrettslige avtaler med grunneiere og drivere. Innenfor denne rammen vil avtaleparter og samarbeidsparter variere, noe som er naturlig tatt i betraktning den store variasjonen vi ser med hensyn til landskapstype, størrelse, antall involverte grunneiere, type drift m.m. FMLA er i alle områder tilskuddsforvalter på vegne av staten. Kommunen har mange steder en sentral rolle, som tilrettelegger og kontaktpunkt. Frivillige organisasjoner, næringsorganisasjoner m.fl. har i tillegg til grunneier/brukere/drivere mange steder også i 2014 vært involvert som aktive parter.

I seks av områdene har det vært gjort større eller mindre endringer i den lokale organiseringen i 2014. På Grinde i Sogn og Fjordane er det endelig opprettet en samarbeidsgruppe. Dette lover godt for arbeidet fremover. I Vestfold har man fått nye grunneiere inn i arbeidsutvalget, og i Finnmark er det en ny organisering av samarbeidsutvalget. I Møre og Romsdal er det valgt to nye områderepresentanter som man regner med vil bidra til å lette kontakten mellom forvaltningen og grunneiere i området. I Rogaland ble det på årsmøtet for 2014 bestemt at styringsgruppa skal få en mer framtrædende rolle i 2015. Og i Troms har man etablert en bredt sammensatt referansegruppe som skal sikre det faglige arbeidet i området.

Interesse og engasjement fra grunneiere/drivere

Det er mange involverte på grunneier/driversiden, og antallet holder seg noenlunde stabilt. I 2014 ble det inngått noen nye avtaler, blant annet i Hedmark, Vest-Agder, Rogaland, Hordaland, på Hoddevik-Liset i Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, på Tarva i Sør-Trøndelag og Finnmark. Det vises til fjorårets rapport for mer informasjon om antall drivere m.m.

Flere områder peker på at det har skjedd ting i 2014 som har bidratt til økt stolthet og ny giv i området. I områder som vi har pekt på som sårbare de siste årene, og der utviklingen har gått litt tregt, er det fint å få tilbakemeldinger om flere hender i arbeid (Gjuvslandslia), samarbeidsutvalg som kan motivere grunneiere (Grinde) og kulturlandskapspris til grunneiere på Nordmarksplassene. Kulturlandskapspriser har også gått til brukere på Vest-Lista og Fjellgardene og seterdalene i Øvre Sunndal. Buskerud melder om stadig nye interessenter på Steinssletta, i Budalen i Sør-Trøndelag er det flere som ønsker å ha beitedyr i området og i Vestfold meldes det om aktivitet på økt antall øyer! I Telemark har bevisstheten rundt *Utvalgte*-statusen økt som følge av nasjonalparkarbeidet som pågår. Et vellykket restaureringsprosjekt på Svøu-tunet i Møre og Romsdal, med en veldig fornøyd eier, har potensiale til å smitte over på andre i området.

Kommunens medvirkning

Det meldes ikke om store endringer knyttet til kommunenes medvirkning siden i fjor. Selv om noen få fylker kunne ønsket seg noe mer engasjement fra kommunen, vitner tilbakemeldingene i stor grad om engasjerte og ivrige kommuner. Arbeidsdelingen mellom kommunen og regional forvaltning oppleves i de fleste områdene som god. Noen steder er også kommunen pådrivere for næringsutvikling, Oppland er et eksempel på det. I Rogaland har en mangeårig ildsjel i kommunen gått av med pensjon, noe som har ført til litt forsinkelser i arbeidet. Dette viser hvor viktig enkeltpersoner er i satsingen. Nå som det er på plass et samarbeidsutvalg på Grinde i Sogn og Fjordane, er det håp om at også kommunen kommer mer på banen her. I Finnmark er fortsatt kommunen engasjert og positiv, selv om bemanningssituasjonen i kommunen har vært en utfordring i 2014.

To av områdene har hatt «storfint» besøk i 2014; Vest-Lista med nettverkssamling og Skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme med direktørbesøk fra etatene (RA, Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet). Begge områdene melder tilbake om at slike besøk er motiverende og inspirerende for alle berørte, ikke minst kommunen.

Fylkesnivåets rolle

De fleste fylkene rapporterer, som i fjor, om at samarbeidet på fylkesnivå fungerer greit. Det er FMLA som drar lasset, de øvrige fylkesetatene følger opp ganske bra. Oppland og Rogaland melder at kulturminneforvaltningen ikke har vært særlig aktive i 2014, i Oppland er det signalisert fra kulturminnesiden at de vil komme mer på banen i 2015. I Oppland har heller ikke miljøvernavdelingen hos fylkesmannen bidratt i særlig grad. De har gitt tilbakemelding om at de ikke har ressurser og kapasitet til å bidra aktivt, men vil bidra med innspill til revidering av forvaltningsplan/handlingsplan i 2015.

Evalueringen fra 2013 pekte på at miljøvernavdelingene og kulturminneforvaltningen bør være mer aktive og synlige i arbeidet med *Utvalgte kulturlandskap*. Både Riksantikvaren og Miljødirektoratet har fulgt opp dette gjennom signaler til fylkesnivået i hhv. prioriteringsbrev og embedsoppdrag.

Andre aktører

Som tidligere er det en rekke andre aktører som er involvert i ordningen. Her meldes det ikke om store endringer siden i fjor. Det vises derfor til fjorårets rapport for en oversikt over andre aktører som er aktuelle innenfor *Utvalgte*-satsingen.

Troms rapporterer at de har vært i positiv dialog med Vegvesenet omkring oppsetting av skilt langs veien. Dette vil på sikt være aktuelt for flere av områdene. Vi har registrert at fylkene i ulik grad har lyktes i dialogen med Vegvesenet, så dette er et område direktoratene ønsker å følge opp i 2015.

4. Eksisterende og framtidige "trusler" for områdene

Rapporteringen fra 2014 viser at syv av fylkene peker på nye «trusler» eller utfordringer som har dukket opp i 2014. Flere trusler som har vært nevnt tidligere vil fortsatt være aktuelle. Vi viser til tidligere års rapporter for nærmere omtale av disse.

Usikkerhet i næringen er en generell tilbakemelding som kommer hvert år. Flere av områdene er sårbare dersom nøkkelbrukere legger ned eller endrer driftsform.

Et usikkerhetsmoment som nevnes, og som vil gjelde flere av områdene, er endringer som er vedtatt i SMIL-forskriften. I mange av områdene har SMIL vært en viktig tilskuddsordning for å støtte opp om *Utvalgte*-satsingen. At denne ordningen nå kun er aktuell for foretak som fyller vilkårene om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket, vil få konsekvenser.

Egan/Ørnes og Kjelvik i Nordland melder at etter noen rolige år med tanke på rovdyr, økte tapsprosenten i 2014. Et av foretakene hadde en tapsprosent på 8,9 % i 2014, mot 2,1 % i 2013. Et annet foretak hadde en tapsprosent på 18,5 % i 2014, mot 5,1% i 2013.

På Bøensætre i Østfold er det nå på plass nye eiere. 2015 vil vise om det er mulig å få på plass gode avtaler med nye eiere, og dermed sikre at skjøtsel og investeringer i området kan gjennomføres i tråd med forvaltningsplan og skjøtelsplaner.

Statens vegvesen og Jernbaneverket har i februar 2015 lagt frem sin anbefaling av trasé for ny E16 og Ringeriksbanen mellom Skaret og Hønefoss i Buskerud. Den anbefalte traséen vil ikke berøre det utvalgte området Steinssletta. Endelig beslutning er ikke tatt enda. Skulle traséen som berører Steinssletta bli valgt, vil dette få konsekvenser ikke bare for det utvalgte området, men svært verdifulle arealer med dyrka mark.

Ved oppstart av satsingen i 2009 ble det for Grinde-Engjasete gjort oppmerksom på kraftlinjeplaner som var til behandling i NVE og som kunne påvirke landskapsverdiene. NVE ga i slutten av 2014 sin innstilling om utbygging av Leikanger kraftverk/Grindselvi og Henjælvi til Olje -og energidepartementet. Etaten anbefaler det alternativet (c) som er minst konfliktfylt mht. kulturminner, -miljø og landskap. Følgende står likevel i innstillingen:

«Ålmenne interesser som i ulik grad vil bli påverka av utbygginga er landskap, friluftsliv, kulturmiljø og kulturminner, og fisk og anna naturmangfald. For å redusere dei negative verknadene er det foreslått avbøtande tiltak som til dømes slepp av minstevassføring heile året og restriksjonar på bruken av magasinet.»

5. Utadrettet informasjon

Aktiviteter og arrangementer

Utadrettet informasjon varierer en del fra område til område, men det er også i 2014 mange og gode tiltak på dette området. Dette omfatter både arrangementer for grunneiere og brukere i områdene og arrangementer åpne for alle. I 20 områder har det blitt arrangert aktiviteter som dugnader, seter- og slåttedager, folke- og grendemøter, naturlos, markvandring, lyngheibrenning, omvisninger, besøk av skoleklasser og barnehager, foredrag, historiekveld, sommerfester, åpning av turstier, fagdager m.v. I Grinde-Engjasete i Sogn og Fjordane ble det arrangert kurs i praktisk skjøtselsarbeid for studenter fra Høgskolen i Sogn og Fjordane. Aktiviteten har vært spesielt høy i områdene i Troms og Finnmark. Evakueringsgammen som er gjenreist i Skardalen har hatt mange besøk. I Goaharat og Sandvikshalvøya i Finnmark har det vært mange godt besøkte arrangementer som kulturminnetur, slåttedag, kulturlandskapsvandring, turløp og høsttakkefest. Gamle ferdselsveier og stier i området er registrert og profilert på ulike måter. Østfold har ikke hatt utadrettet aktivitet i 2014 på grunn av at leietakere/drivere på Bøensetre sluttet i løpet av året.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i media, publikasjoner og annen profilering

Det har i også 2014 vært mange nyhetsoppslag fra de utvalgte områdene. 8 områder har rapportert om lokale medieoppslag, mens 6 områder har rapportert om regionale eller riksdekkende medieoppslag der områdene er profilert eller satt inn i en større sammenheng som f.eks. gjengroing. Her er noen eksempler:

- Brosjyrer:
 - Skardalen (tema oversikt over stier, samiske stedsnavn og kulturlandskapet)
 - Goaharat-Sandvikshalvøya («Vandring på verdifulle veier». 6 gamle ferdselsveier med traseer, kart, bilder og beskrivelse – se også nettstedet www.meron.no). Vest Lista («På tur i Listalandskapet»)
 - Jomfruland.
- Større trykksaker:
 - Rapport fra Steinssletta, rikt illustrert, om virksomheten i årene 2009-2014 (januar 2015)
 - Bok om driften av Gammelsetra i området i Øvre Sunndal, delfinansiert med midler fra setersatsingen.
- Nyhetsbrev
 - I Goaharat-Sandvikshalvøya er det laget 4 nyhetsbrev med tekst og bilder
- Film/TV:
 - Skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme er profilert i film om kulturlandskapet i Færder nasjonalpark som er vist av NRK-Vestfold
 - NRK *Ut i naturen* gjorde opptak om slåttemarker i forbindelse med slåttedager i Svøu i Møre og Romsdal (sendes 2015)
 - I Engan/Ørnes deltok en grunneier og fylkeskoordinator i radio og tv-innslag i NRK om gjengroing.
 - Evakueringsgammen i Skardalen, arbeidet med gjenreisningen av gammen og hendelsene i Skardalen under evakueringen i 1944 var tema både i en dokumentar om «den brente jords taktikk» og i Norge Rundt
- Besøk/arrangementer - medieomtale
 - Direktørmøtet mellom Riksantikvaren, Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet var i 2014 lagt til Skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme i Vestfold, noe som førte til mange nyhetsoppslag

- Nettverkssamlingen på Vest-Lista medførte mange positive regionale og lokale medieoppslag. FMLA hadde skrevet en kronikk som ble publisert i Fædrelandsvennen 26.08.2014
- Besøk av kronprinsparet i Kjølvik i Nordland i september besøk av kronprinsparet førte til medieoppslag.
- Nettsider
 - Områdene i Buskerud (www.steinsletta.no/), Oppland (<http://nordherad.no/>) og Troms (www.skardalen.com) har egne hjemmesider. Områdene i Hedmark og Vestfold har egne sider på fylkesmannens nettside. I Rogaland har Røsslyngen beitelag egen nettside (<http://www.beitelaget.no/>)
 - Flere fylkesmenn rapporterer om aktiv bruk av sine nettsider til informasjon om *Utvalgte kulturlandskap*. Mange berørte kommuner har også informasjon på sine nettsider.
- Annet:
 - Kulturlandskapskolen i Vestfold har synliggjort *Utvalgte kulturlandskap*. Informasjon er lagt ut på flere steder, blant annet www.oslofjorden.org

Formidling i forbindelse med refotografering

Fotodokumentasjon og refotografering ble som nevnt gjennomført i fem nye områder av Oskar Puschmann fra Skog og landskap i 2014. Arbeidet innebærer også omfattende formidling i form av lokale landskapsforedrag, foredrag for forvaltningen og avisoppslag. Interessen fra media, forvaltning og det allmenne publikum er stor. I Oppland ble det holdt lokalt og regionalt foredrag og det var fire medieoppslag. I Rogaland er det holdt foredrag regionalt og for grunneierne, og Puschmann vil medvirke på et større bygdemøte 26. mars i år. I Buskerud og Akershus er det holdt foredrag for grunneierne. Ulike praktiske årsaker gjør at foredrag på fylkesnivå blir utsatt, dette gjelder Møre og Romsdal og Østfold fra 2013 og Buskerud og Oslo/Akershus fra 2014.

Foruten foredrag i områdene som refotograferes holdt Oskar Puschmann også foredrag ved nettverkssamlingen på Lista i august.

Facebook

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er siden april 2013 på Facebook.

<https://www.facebook.com/UtvalgteKulturlandskap>

Nono Dimby, rådgiver hos Fylkesmannen i Rogaland, har tatt initiativ til denne siden og står per i dag som administrator. Alle grunneiere og aktører i forvaltningen oppfordres til å bidra med stoff til siden. Her kan man for eksempel legge ut faglige innlegg, kommentarer og informasjon om hva som skjer, eller spørre om råd og diskutere. Med tekst og bilder kan man fortelle om små og store hendelser i de utvalgte områdene. Siden har pr. 01.03.15 totalt 425 likerklikk. Det er et potensial for mer bruk av siden.

Kunnskapsoverføring og erfaringsutveksling

Flere fylker rapporterer at de har diskutert med andre fylker ved behov, besøkt hverandre og bistått med råd om organisering og forvaltning. Fagsamlingen og tidligere års samlinger oppleves av mange som svært nyttige for å utveksle erfaringer.

6. Næringsutvikling

Status og perspektiver for næringsutvikling/tilleggsaktiviteter

Den økonomiske rapporten viser at midler til næringsutviklingstiltak innenfor potten «Andre tiltak» har økt kraftig fra 2013 til 2014, fra omkring kr 180 000 til kr 730 000, som tilsvarer fra 8 % til 30 % av denne potten. Dette viser at føringene om vekt på næringsutvikling er tatt på alvor. Årsrapporten for 2013 ga en forholdsvis grundig rapportering på dette tema, og allerede da viste det seg et mangfoldig bilde. Vi viser til fjorårets rapport for flere konkrete eksempler.

Ut fra fylkenes rapporter gir det mening å dele aktivitet knyttet til næringsutvikling i de utvalgte områdene i fire hovedkategorier:

- **Landbruksdrift**
For alle områdene er fortsatt og gjerne økt landbruksdrift grunnleggende. Mange områder melder om økt optimisme knyttet til den tradisjonelle næringen. Det meldes om nye/istandsatte driftsbygninger, økt antall beitedyr, støtte til maskiner for rydding, kurs i lyngheibrenning. Noen få områder melder om flere brukere. Å holde oppe trykket i den tradisjonelle drifta er en konstant utfordring. I Opplands område har antall brukere gått ned, men en har greid å holde beitetrykket på samme nivå.
- **Matforedling**
Flere områder har en satsing på lokal matproduksjon i området.
- **Turisme**
Dette er den mest utbredte tilleggsnæringen og omfatter et bredt spekter av gårds- og seterturisme – overnatting, gårdsbutikk, servering og ulike aktivitetstilbud. I flere områder er det også en overordnet satsing på reiseliv som aktørene kan knytte seg til (Rogaland, Nord-Trøndelag). Det meldes om at istandsetting av tun og bygninger gir økt potensiale for næringsutvikling innen dette tema.
- **Håndverksnæring**
To fylker har tidligere meldt om aktivitet som har gitt økt kompetanse og arbeidsplasser knyttet til håndverksfag/bygningsrestaurering.

Flere fylker (Hedmark, Telemark, Sør-Trøndelag) melder at det i tilknytning til nasjonalparkforvaltning jobbes med natur- og kulturarv som ressurs for bosetting, verdiskaping og næringsutvikling.

To konkrete eksempler: I Rogaland har samarbeidet med Hanasand Gård & Kjøkken, der også Røsslyngen beitelag involveres, tatt næringsutvikling knyttet til det utvalgte området et stort steg videre. Orientering om dette ble gitt både på nettverkssamlingen på Vest-Lista og i nyhetsbrev i november. I Troms er bedriften Ahkku Larsen opprettet – de tar guideoppdrag og har innredet et gårdsmuseum. Skardalen fikk nasjonal oppmerksomhet i forbindelse med 70-årsminnet for evakueringa i Nord-Troms og Finnmark i høst. Den rekonstruerte evakueringsgammen kan benyttes til overnatting av gjester i området.

Tema på samlinger

Næringsutvikling og verdiskaping var tema på **fagsamlingen** for forvaltningen i Trondheim i april. Det ble orientert om erfaringer fra de to verdiskapingsprogrammene i regi av Riksantikvaren og Miljødirektoratet. Et av hovedbudskapene var at næringsutviklingen må drives av bedrifter/eiere.

Forvaltningens rolle er å legge til rette, bl.a. ved å lage arenaer for samhandling, guide i tilskuddsjungel osv. Buskerud og Vestfold orienterte om sitt arbeid og tema ble diskutert i plenum. Temaet ble også tatt opp på **nettverkssamlingen** på Vest-Lista, blant annet med orientering om Naturarven-prosjektet «Sørnorsk kystnatur».

7. Fordeling av midler på ulike formål i 2014

Årlige bevilgninger til *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* har ligget på 14 mill. kroner de siste fem årene, hvorav 8 mill. kroner over Jordbruksavtalen og 6 mill. kroner over KLDs budsjett. Midlene er forvaltet gjennom Landbrukets utviklingsfond (LUF), noe som muliggjør en periodisering på tvers av kalenderår. En del av bevilgningen går til sentrale midler. Det er i fra perioden 2009-2013 overført 416 415 kroner i ubrukte sentrale midler som ble omfordelt i 2014. Det vil si at rammen for tildeling i 2014 var på 14 416 415 kroner.

I 2014 ble det holdt av 558 415 kroner til sentrale tiltak. Av disse gikk 346 422 kroner til nettverkssamlingen, 200 000 kroner til fotograferingsprosjektet som ble gjennomført av Norsk institutt for skog og landskap, 10 260 kroner til fagsamling og i underkant av 17 000 kroner til profileringskart. Nettverkssamlingen ble dyrere enn budsjettet og dette ble dekket inn ved at fakturaen for fotograferingsprosjektet 2013 (betalt i 2014) var lavere enn budsjettet.

Malene for økonomisk rapportering og budsjettinnspill som fylkene bruker synliggjør skillet mellom engangskostnader/investeringskostnader og driftskostnader. Se *Vedlegg 1: Tabell- Årsrapportering 2014 Forbruk alle områder*.

Drift og engangskostnader i 2014

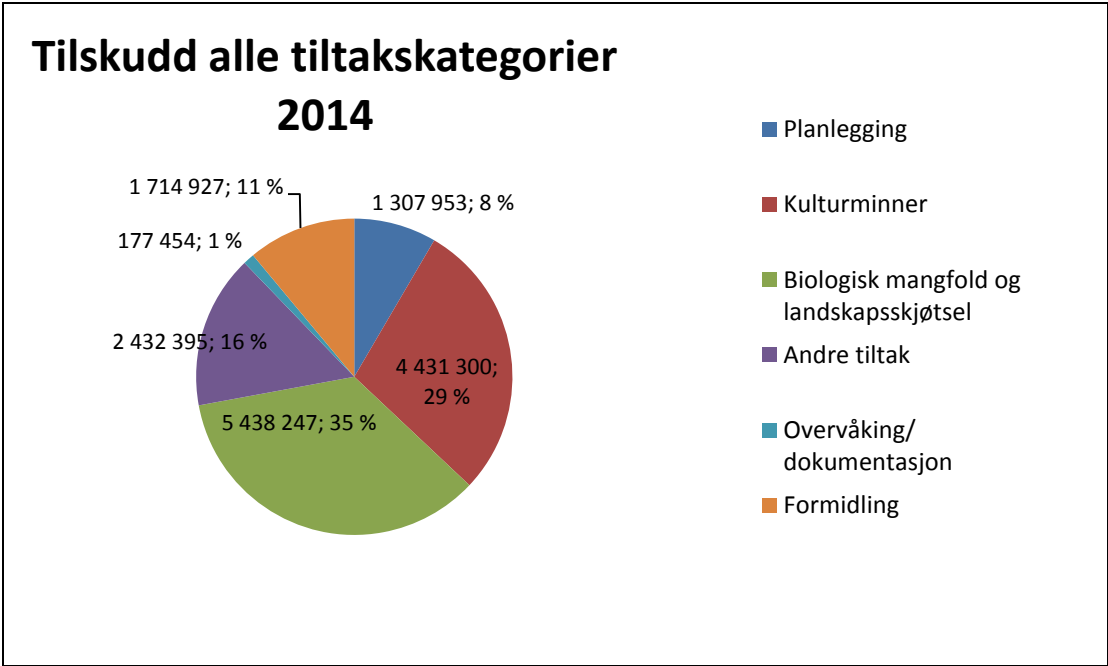
I 2014 fikk fylkene tildelt en ramme på kroner 13 858 000 kroner til tiltak i de 22 områdene. I tillegg har fylkene brukt egne udisponerte midler fra 2013, slik at de totalt har fordelt 15 502 276 kroner til tiltak i områdene. Av dette er 10 759 537 kroner investeringstiltak / engangstiltak (69 %) og 4 742 739 kroner drifts- /skjøtselstiltak (31 %).

Fordeling ulike tiltakskategorier i 2014

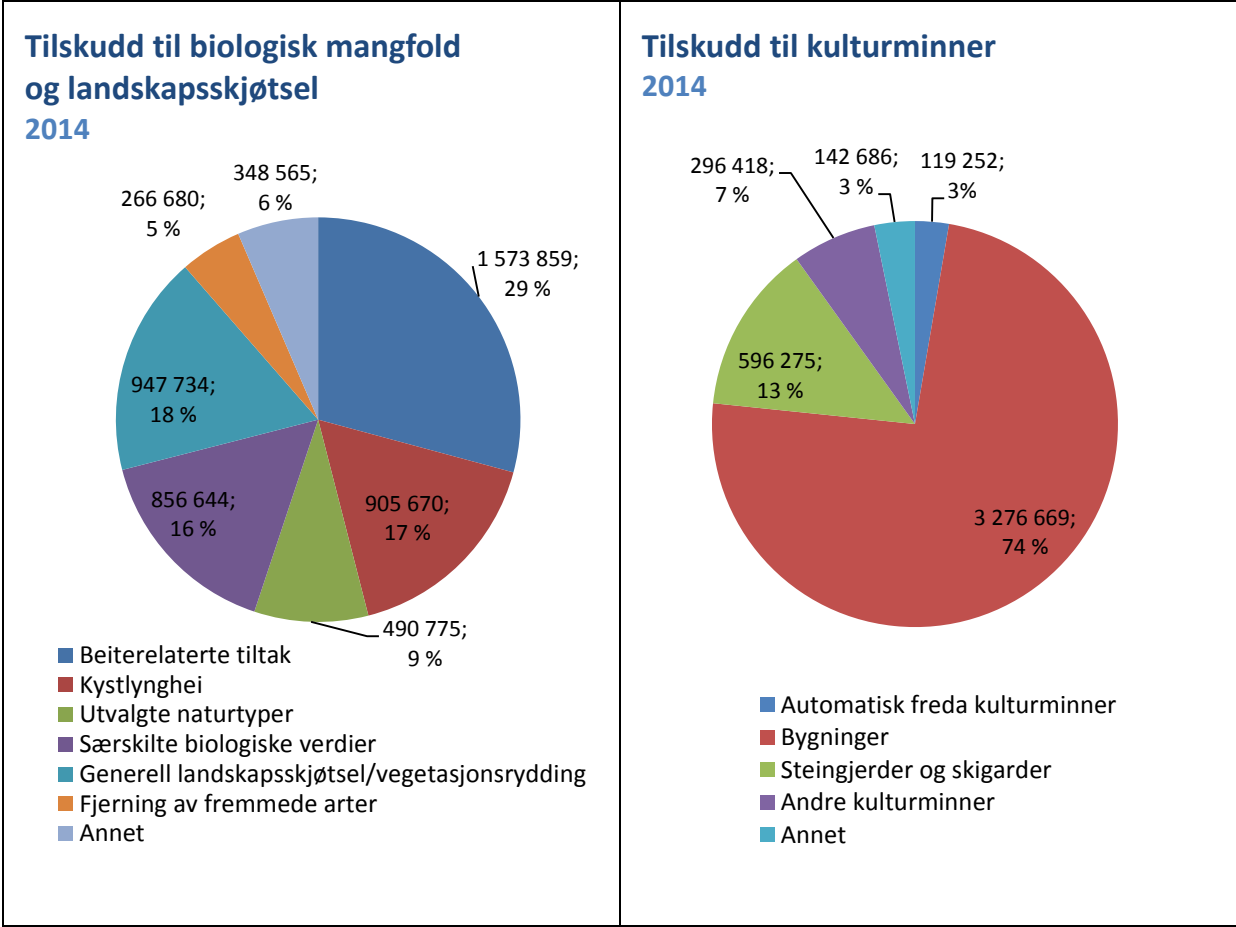
Årsrapporteringen fra områdene for 2014 har inndeling i disse tiltakskategoriene: *planlegging/prosess, kulturminner, biologisk mangfold og landskapsskjøtsel, overvåking/dokumentasjon, formidling* og en kategori med *andre tiltak*. Kategorien *andre tiltak* inneholder blant annet næringsutviklingstiltak, drift av seter, turstier og veier, ryddeaksjoner, maskiner og utstyr, investering i driftsbygning etc. Tabell og figur nedenfor viser bevilget beløp fra *Utvalgte*-rammen til ulike tiltak/miljøformål i alle områder 2014:

Tiltak i 2014	Bevilget beløp kr	Bevilget beløp %
Planlegging	1 307 953	8 %
Kulturminner	4 431 300	29 %
Biologisk mangfold og landskapsskjøtsel	5 438 247	35 %
Andre tiltak Eks. næringsutviklings-tiltak, drift av seter, turstier og veier	2 432 395	16 %
Overvåking/ dokumentasjon	177 454	1 %
Formidling	1 714 927	11 %

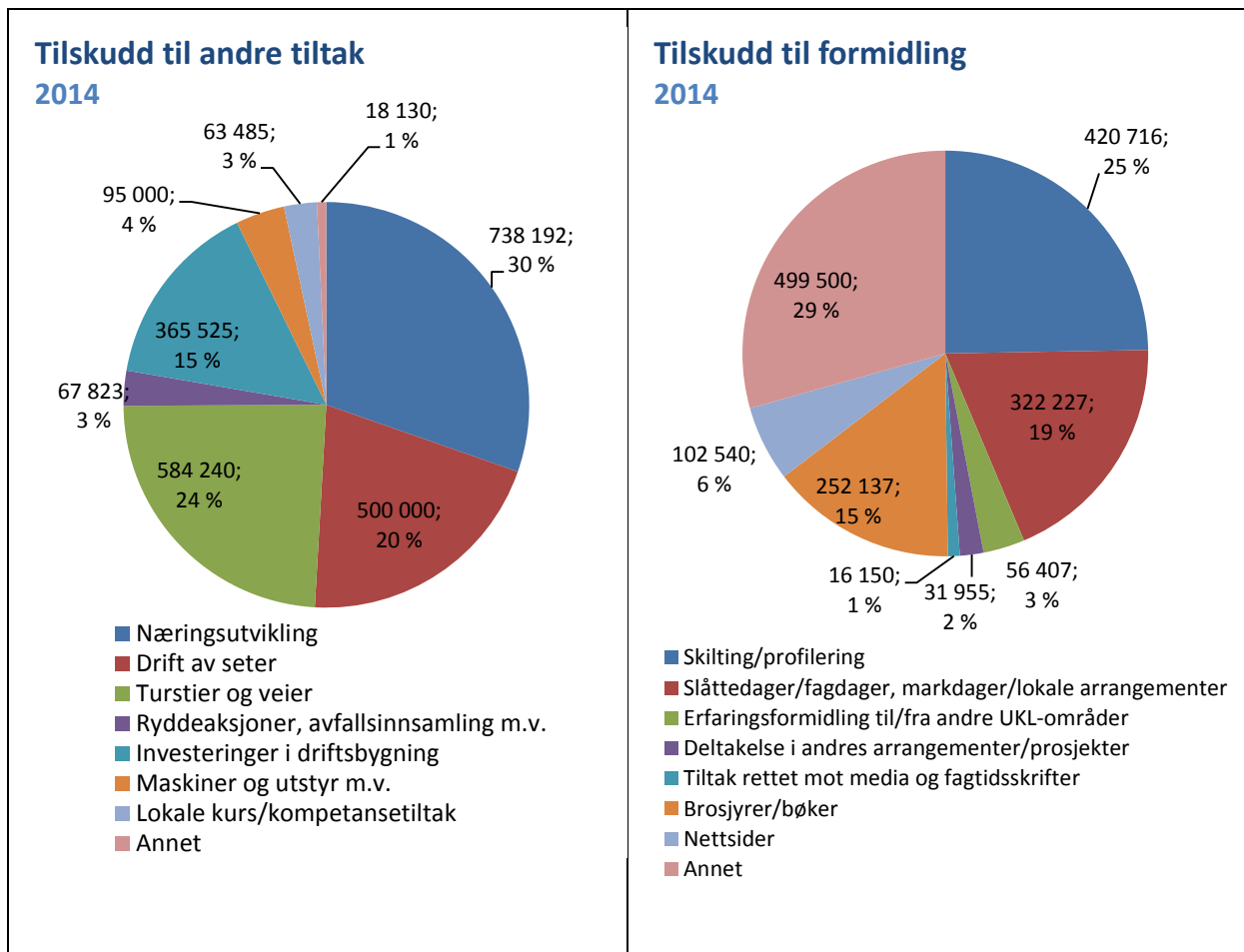
Tabell 3: Bevilget beløp, alle tilskuddskategorier, alle områder i 2014.

Figur 2: Tilskudd alle tilskuddskategorier, alle områder 2014.

Figur 3: Tilskudd biologisk mangfold og landskapsskjøtsel og tilskudd til kulturminner, alle områder 2014.

Figur 4: Tilskudd andre tiltak og formidling, alle områder 2014

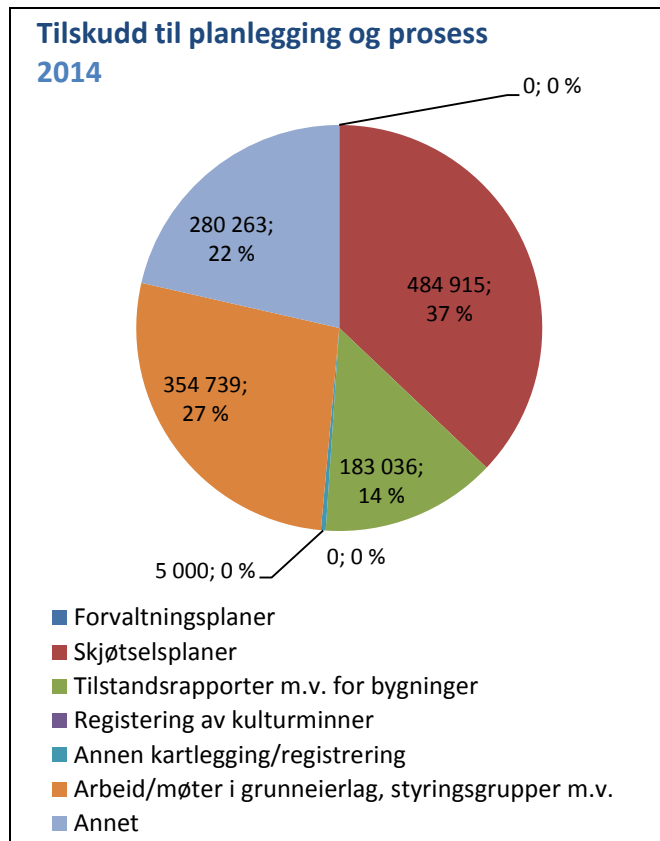
Figur 2 gir oversikt over hvordan tilskuddene i 2014 er fordelt på tiltakskategoriene. Hovedaktiviteten i områdene er fortsatt å ivareta biologisk mangfold og landskapsskjøtsel samt tiltak istandsetting og vedlikehold av kulturminner. Sammenliknet med 2013 har det i 2014 vært en liten økning i tilskudd til kulturminnetiltak (fra 26 % i 2013 til 29 % i 2014) og en nedgang i tiltak innenfor biologisk mangfold/landskapsskjøtsel (44 % i 2013 til 35 % i 2014).

Figur 3 viser at innenfor kategorien biologisk mangfold og landskapsskjøtsel har det i 2014 vært en liten nedgang i beiterelaterte tiltak sammenliknet med 2013. Det har vært en økning i tilskudd til kystlynghei, og også til fjerning av fremmede arter.

Figur 3 viser videre at innenfor kulturminnetiltakene er det fortsatt istandsetting og vedlikehold av bygninger som får mest tilskudd.

Figur 4 viser tilskudd til andre tiltak. Den viser blant annet at det har vært en markert økning i næringsutviklingstiltak fra 2013 til 2014. I 2013 ble det brukt 179 330,- kroner (8 % av potten som gikk til andre tiltak) på næringsutviklingstiltak, men tilsvarende tall for 2014 var 728 192,- kroner og 30 %.

Figur 4 viser også at når det gjelder formidlingstiltakene har skilting tatt en større del av potten i 2014 sammenliknet med 2013. I 2013 gikk det 37 276,- kroner til skilting/profilering (5 % av den totale potten til formidling). Dette hadde økt til 420 716,- kroner i 2014, noe som utgjorde 25 %.

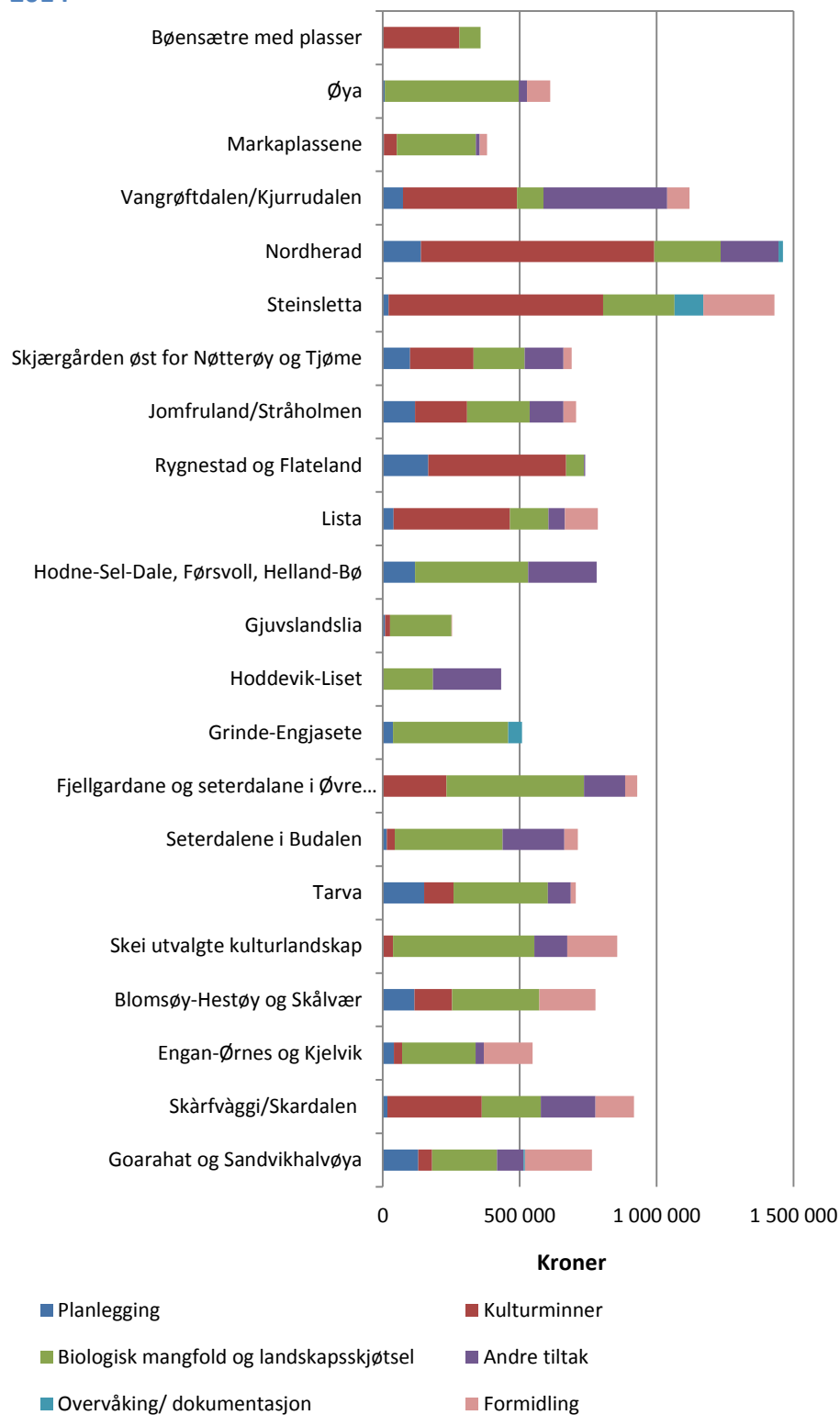
Figur 5: Tilskudd til planlegging og prosess, alle områder 2014

Figur 5 viser at det er brukt noe mer midler på planlegging og prosess i 2014 sammenliknet med 2013. Dette skyldes blant annet at det er utarbeidet mange skjøtselsplaner i 2014 (det er brukt 484 915,- kroner i 2014 mot 196 441,- kroner i 2013). Det er ikke brukt midler til registrering av kulturminner i 2014, og heller ikke til å utarbeide forvaltningsplaner i 2014. Innenfor underkategorien *Annet* ligger bl.a. kjøp av konsulenttenester, oppfølging/veiledning skjøtselsplaner, dekning av reisekostnader/prosessmidler FM, Finnmarks og Opplands prosjektsekretær/koordinator.

Figur 6 viser at områdenes fordeling innenfor ulike tiltakskategorier fordeler seg ulikt ulike typer tiltak og miljøverdier.

Tilskudd alle tiltakskategorier, alle områder

2014

Figur 6: Områdenes fordeling, alle kategorier 2014

Vedlegg 1. Årsrapportering 2014. Forbruk alle områder

Tiltak		Forbruk 2014		
		Investeringer/-engangskostnader (restaurering, istandsetting m.v.)	Årlige driftskostnader (skjøtsel, vedlikehold m.v.)	
Planlegging	Forvaltningsplaner	0	0	
	Skjøtelsplaner	484 915	0	
	Tilstandsrapporter m.v. for bygninger	183 036	0	
	Registrering av kulturminner	0	0	
	Annen kartlegging/registrering	5 000	0	
	Arbeid/møter i grunneierlag, styringsgrupper m.v.	115 374	239 365	
	Annet (angi hva)	188 263	92 000	
		976 588	331 365	1 307 953
Kulturminner	Istandsetting/skjøtsel av automatisk freda kulturminner	99 252	20 000	
	Istandsetting/vedlikehold av bygninger	3 241 642	35 027	
	Istandsetting/vedlikehold av steingjerder og skigarder	596 275	0	
	Istandsetting/vedlikehold av andre kulturminner	232 000	64 418	
	Annet (angi hva)	142 176	510	
		4 311 345	119 955	4 431 300
Biologisk mangfold og landskaps-skjøtsel	Beiterelaterte tiltak	663 003	910 856	
	Istandsetting av kystlynghei	270 000	0	
	Skjøtsel av kystlynghei	30 000	605 670	
	Istandsetting av Utvalgt naturtype (slåttemark m.v.)	78 504	15 680	
	Skjøtsel av Utvalgt naturtype (slåttemark m.v.)	0	396 591	
	Istandsetting av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	370 969	12 896	
	Skjøtsel av andre arealer m/særskilte biologiske verdier (trua/prioriterte arter, Utvalgte/trua naturtyper eller naturtyper spesielt viktige for biologisk mangfold.)	163 504	309 275	
	Generell landskapsskjøtsel/vegetasjonsrydding	288 836	878 898	
	Fjerning av fremmede arter	14 180	32 500	
	Annet (angi hva)	246 320	150 565	
		2 125 316	3 312 931	5 438 247
Andre tiltak	Næringsutviklingstiltak (angi hva)	719 142	19 050	
	Drift av seter	0	500 000	
	Turstier og veier	406 740	177 500	
	Ryddeaksjoner, avfallsinnsamling m.v.	60 573	7 250	
	Investeringer i driftsbygning	365 525	0	
	Maskiner og utstyr m.v.	65 000	60 000	
	Lokale kurs/kompetansetiltak	33 485	0	
	Annet (angi hva)	16 030	2 100	
		1 666 495	765 900	2 432 395
Overvåking/dokumentasjon	Prøveflater/registrering i marka	85 000	50 000	
	Annen dokumentasjon	36 641	5 813	
		121 641	55 813	177 454
Formidling	Skilting/profilering	612 520	0	
	Slåttedager/fagdager, markdager/lokale arrangementer o.l	42 025	88 398	
	Erfaringsformidling til/fra andre UKL-områder	53 623	2 784	
	Deltakelse i andres arrangementer/prosjekter	16 362	15 593	
	Tiltak rettet mot media og fagtidsskrifter	16 150	0	
	Brosjyrer/bøker	252 137	0	
	Nettsider	102 540	0	
	Annet (angi hva)	462 795	50 000	
		1 558 152	156 775	1 714 927
Totalsum	Alle tiltak	10 759 537	4 742 739	15 502 276